

Pohjois-Savon käräjäoikeus
Laamanni Hannu Lindgren

Lausunto
26.2.2013

Oikeusministeriö
Lainvalmisteluosasto
PL 25
00023 Valtioneuvosto

Viite Lausuntopyyntö todistelua yleisissä tuomioistuimissa koskevasta mietinnöstä 69/2012 (OM 18/41/2010 ja OM031:00/2010)

Asia Viitekirjeessä tarkoitettusta Oikeusministeriön lausuntopyynnöstä Pohjois-Savon käräjäoikeus esittää seuraavan.

Yleistä Käräjäoikeuden lausunnossa on käsitelty lähinnä tuomioistuimen toiminnan kannalta merkityksellisiä muutosehdotuksia.

VELVOLLISUUS TAI OIKEUS KIELTÄYTYÄ TODISTAMASTA

OK 17 luku 17 § 1 momentti

Käräjäoikeus pitää kannatettavana sitä, asianosaisen avopuolisolle säädetään oikeus kieltäytyä todistamasta. Koska oikeuskäytäntö on tältä osin ollut epäyhtenäinen, nimenomainen lainsäädännös on tarpeen tilanteen selkiyttämiseksi. Avopuolison käsite tulee kuitenkin aiheuttamaan tulkintaongelmia ja on vaarana, että perusteeseen tullaan vetoamaan myös sellaisissa tilanteissa, joissa se on ilmeisen perusteetonta. Myös "vastaavanlainen parisuhteeseen ja sukulaisuuteen rinnastuva läheinen suhde" on melko avoin määrittely ja myös se aiheuttanee tulkintaongelmia.

OK 17 luku 17 § 3 momentti

Pohjois-Savon käräjäoikeus katsoo jäljempänä, ettei ole perusteltua kuulla todistajana sellaista asianomistajaa, jolla ei ole vaatimuksia. Tämän mukaisesti 17 §:n 3 momentin säännös olisi tarpeeton.

KIRJALLISEN KERTOMUKSEN KÄYTTÖKIELTO

OK 17 luku 24 § 1 momentti 3 kohta

Käräjäoikeus kannattaa ehdotusta siitä, että yksityisluonteista kertomusta

saisi käyttää riita-asiassa, jossa sovinto on sallittu, jos kaikki asianosaiset tähän suostuvat.

OK 17 luku 24 § 2 momentti 2 kohta

Mietinnössä on ehdotettu laajennettavaksi mahdollisuutta käyttää esitutkinnassa annettua ja ääni- ja kuvatallenteelle tallennettua kertomusta rikoslain 20 luvun 1-7 §:ssä tarkoitetun seksuaalirikoksen asianomistajan kohdalla. Ehdotuksen tavoitteet ovat tältä osin ymmärrettäviä ja hyväksyttäviä. Ehdotuksen toteuttamiseen liittyy kuitenkin useita ongelmia. Näiden ongelmien osalta käräjäoikeus viittaa asianajaja Markku Fredmanin eriävään mielipiteeseen ja yhtyy siinä esitettyyn.

OK 17 luku 24 § 2 momentti 3 kohta

Käräjäoikeus pitää ehdotettua 3 kohdan sääntelyä kannatettavana. Tavoittamatta jääneen henkilön esitutkintakertomusta pitäisi voida käyttää, kun asian ratkaisemista ei ole syytä pitkittää. Säännöksen ehdotettu lakiteksti "jäänyt asianmukaisista toimenpiteistä huolimatta tavoittamatta" saattaa aiheuttaa tulkintavaikeuksia. Esityksen perusteluissa ei asiaa ole käsitelty tarkemmin.

OK 17 luku 17 luku 34-36 §

Pohjois-Savon käräjäoikeudessaakin vallitsevan käsityksen mukaan tuomioistuimet nimeävät asiantuntijoita hyvin harvoin. Asianosaisten tehtävänä on esittää tarvittava näyttö ja heillä on usein myös tuomioistuinta paremmat edellytykset arvioida asiantuntijan pätevyys kysymyksessä olevassa asiassa. Käräjäoikeus yhtyy ehdotukseen, jonka mukaan tuomioistuimella ei olisi oikeutta nimetä asiantuntijaa riita-asioissa, joissa sovinto on sallittu. On myös kannatettavaa, että tuomioistuimella edelleenkin säilyy oikeus oma-aloitteisesti hankkia asiantuntijanäyttöä riita-asioissa, joissa sovinto ei ole sallittu, ja eräin rajoituksin rikosasioissa. Perusteltua on myös se, että asiantuntija antaisi lausuntonsa aina kirjallisesti ja että mahdollisuudesta kuulla asiantuntijaa suoraan suullisesti tuomioistuimessa luovuttaisiin.

Totuusvakuutuksesta luopuminen

Käräjäoikeus kannattaa totuusvakuutuksesta luopumista. Totuusvakuutuksen käyttöala on jäänyt kapeaksi.

OK 17 luku 44 § Todistajanvalasta ja -vakuutuksesta

Todistajanvalan vannomisesta luopuminen on perusteltu vakuuttavasti. Käräjäoikeus kannattaa ehdotusta tältä osin.

Voimassa olevan lain mukaisessa todistajanvakuutuksen kaavassa, joka ehdotuksen mukaan säilyisi ennallaan, sanassa ”kunnia” ei ole possessiivisuffiksia. Lienee selvää, että todistaja mieltää antavansa vakuutuksen oman kunniansa kautta ”yleisen kunnian” – mitä se onkaan – sijasta. Käräjäoikeus ehdottaakin, että todistajanvakuutuksen kaavaa muutettaisiin tässä yhteydessä seuraavasti (muutos lihavoituna): Minä N. N. lupaan ja vakuutan kunniani ja omantuntoni kautta, että minä todistan ja kerron kaiken totuuden tässä asiassa siitä mitään salaamatta tai siihen mitään lisäämättä taikka sitä muuttamatta.

Vastaavaa omistusliitettä käytetään nykyisin ainakin virkavakuutuksen, tuomarivalaa vastaavan vakuutuksen, sotilasvakuutuksen, tilintarkastajien vakuutusten, auktorisoidun kielenkääntäjän vakuutuksen ja poronhoitolaissa tarkoitettujen vakuutusten kaavoissa. Myös laillistetun lääkärin ja hammaslääkärin on vahvistettava antamansa todistukset ja lausunnot sanoilla ”minkä kunniani ja omantuntoni kautta vakuutan”.

Samaa sanamuotoa olisi syytä käyttää myös asiantuntijalta otettavan vakuutuksen kaavassa.

OK 17 luku 43 §:n 1 momentti

Todistelutoimikunta ehdottaa, että tuomioistuimen puheenjohtaja ei enää tiedustelisi todistajalta (eikä asiantuntijalta) tämän ikää, asuinpaikkaa tai tointa ennen kuulemistä. Ehdotusta perustellaan todistajansuojelullisilla näkökohdilla ja sillä, ettei tällaisilla seikoilla olisi muutoinkaan juuri vaikutusta todistajan luotettavuuden arvioinnin kannalta. Puheenjohtajan tulisi ehdotuksen perustelujen mukaan varmistua todistajan henkilöllisyydestä tarvittaessa esimerkiksi pyytämällä tätä esittämään henkilöllisyystodistuksensa siten, että tarvittavat tiedot saa vain tuomioistuin.

Käräjäoikeus suhtautuu kriittisesti esitettyyn väitteeseen, jonka mukaan sano-

tunlaisilla seikoilla ei olisi juuri merkitystä todistajan luotettavuuden tai uskottavuuden arvioinnissa. Käräjäoikeuden käsityksen mukaan myös oikeudenkäynnin asianosaisille olisi edelleen varattava tilaisuus lausua mielipiteensä todistajan iän, asuinpaikan ja toimen vaikutuksesta hänen antamansa kertomuksen uskottavuuteen. Lisäksi on huomattava, että todistajan ammatti ja asuinpaikka ovat keskeisimpiä seikkoja, kun arvioidaan todistajan tarpeellisista matka- ja toimeentulokustannuksistaan sekä taloudellisesta menetyksestään vaatiman korvauksen kohtuullisuutta. Vaikka todistajan asuinpaikka ja toimi olisivatkin pysyneet salassa vielä ennen kuulemisen aloittamista ja mahdollisesti itse kuulustelunkin aikana (puheenjohtajan ei tullut lähtökohtaisesti evätä sanotunlaisia seikkoja koskevien kysymysten esittämistä todistajalle tämän antaessa kertomustaan), tulisivat ne usein käytännössä julki viimeistään todistajan esittäessä palkkiovaatimuksensa perusteineen kuulemisen päätyttyä. Sen paremmin tuomioistuimen kuin jutun asianosaistenkaan on vaikea ottaa kantaa todistajanpalkkiota koskevaan vaatimukseen, jos tiedossa ei ole, miltä paikkakunnalta todistaja on tuomioistuimeen matkustanut ja millä perusteella hänelle on aiheutunut taloudellista menetystä.

Edellä mainituin perustein käräjäoikeus katsoo, että puheenjohtajan tulisi edelleen kysyä todistajalta hänen ikäänsä, asuinpaikkaansa ja tointaan ennen kuulemisen aloittamista. Samoin perustein sanottuja seikkoja tulisi kysyä myös asiantuntijalta.

Asianomistajasta, jolla ei ole vaatimuksia

Todistelutoimikunta ehdottaa, että sellaista asianomistajaa, jolla ei ole vaatimuksia kuultaisiin vastaisuudessa todistajana. Ehdotusta ei ole perusteltu kovinkaan vakuuttavasti.

Voimassa olevan oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 6 luvun 8 §:n mukaan tuomioistuin voi todistelun turvaamiseksi määrätä, ettei asianomistaja, jolla ei ole asiassa vaatimuksia, saa olla saapuvilla asian käsittelyssä ennen kuin häntä kuullaan asian selvittämiseksi. Käräjäoikeus pitää jo olemassa olevaa sääntelyä riittävänä erityiskohteluna sanotunlaisten asianomistajien suhteen. Järjestelmän selkeys ja oikeudenkäynnin kulun selväpiirteisyys puoltavat

oikeustilan säilyttämistä tältä osin ennallaan.

Kuultavien ryhmästä luopuminen

Todistelutoimikunnan ehdotuksen mukaan oikeudenkäynnissä kuultavat jaettaisiin asianosaisiin, todistajiin ja asiantuntijoihin ja niin sanotusta kuultavien ryhmästä luovuttaisiin. Viimeksi mainittu ryhmä on nykyisellään varsin heterogeeninen, eikä siihen kuuluvien uudelleenmäärittely todistajaksi tai asianosaiseksi ole ongelmatonta. Käräjäoikeus pitääkin muutosta tarpeettomana. Sillä ei ole saavutettavissa mitään hyötyä nykyiseen menettelyyn verrattuna. Niin sanotusta kuultavien ryhmästä ei ole syytä luopua.

ROL 5 luku 4 § Kirjallisten todisteiden erottelu

Käräjäoikeus pitää ehdotettua säännöstä hyvänä. Tehtävä kuuluu syyttäjälle, jolle tulee varata sitä varten riittävät resurssit.

OK 17 luku 33 § sekä ROL 5 luku 11a-e § Anonyymi todistelu

Pohjois-Savon käräjäoikeus katsoo, ettei anonyymien todistelun käyttöön ottamiselle ole tällä hetkellä tarvetta. Mietinnön sekä siihen oheismateriaalina liittyvän oikeusvertailevan selvityksen mukaan anonyymi todistelu on käytössä Norjassa ja Tanskassa sekä useissa Euroopan unionin maissa. Ruotsissa anonyymi todistelu ei ole mahdollista. Vaikka myös Suomessa esimerkiksi järjestäytyneen rikollisuuden lisääntyminen, mietinnössä ei ole esitetty sellaista tutkittua tietoa todistajiin kohdistuvasta uhkailusta, minkä perusteella anonyymistä todistelusta säättäminen olisi ehdottoman tarpeellista. Mietinnössä on vain todettu, että todistajien kokemien uhkien olemassaoloa ja siten anonyymien todistelun tarvetta on katsottu olevan vaikeaa selvittää kokonaisvaltaisesti yksittäisten tutkimusten tai rikosilmoitusjärjestelmän tietojen avulla (s. 39).

Ehdotettuun anonyymiä todistelua koskevaan sääntelyyn liittyy käytännön kannalta paljon selvittämättömiä yksityiskohtia. Lisäksi anonyymi todistelu edellyttäisi monimutkaista sääntelyä, sillä niissä tilanteissa, joissa anonyymi todistelu olisi mahdollista, anonyymien todistajan henkilöllisyyden salassa pysymisestä tulisi voida varmistua koko prosessin ajan. Anonyymiin todisteluun liittyy paljon sellaisia seikkoja, jotka ovat ristiriidassa oikeudenmukaisen oi-

keudenkäynnin periaatteiden kanssa.

Ehdotetun ROL 5:11 a §:n mukaan anonyymiä todistelua voisivat hakea syyttäjä, epäilty tai vastaaja. Käytännössä hakijana olisi pääasiassa syyttäjä. Mietinnön mukaan todistajalla itsellään ei olisi oikeutta vaatia anonymiteettiä. Myöskään asianomistajalla ei olisi oikeutta vaatia todistajalleen anonymiteettiä, vaan hänen tulisi tehdä pyyntö anonyymien todistajan kuulemisesta ensin syyttäjälle. Mietinnössä ei ole otettu kantaa tilanteeseen, jossa asianomistaja ajaa yksin syytettä tai esittää oman, syyttäjän esittämää syytettä ankaramman rangaistusvaatimuksensa syyttäjän ajaessa syytettä.

Mietinnön mukaan anonyymistä todistelusta päätettäisiin eri menettelyssä kuin itse pääasiasta joko esitutkinnassa tai pääkäsittelystä erillisessä menettelyssä käräjäoikeudessa. Pääasiaa käsittelevä tuomari ei saisi tietää anonyymien todistajan henkilöllisyyttä. Ehdotettu sääntely on tältä osin ongelmallista erityisesti pääasian käsittelyssä näytön arvioinnin ja todistajan uskottavuuden arvioinnin kannalta. Jos pääasiaa käsittelevä tuomari ei tietäisi anonyymien todistajan henkilöllisyyttä, tuomari ei voisi myöskään valvoa sitä, että anonyymille todistajalle ei esitetä asiaan liittymättömiä tai tämän henkilöllisyyden tai yhteystiedot paljastavia kysymyksiä.

Koska epäilty tai vastaaja ei voisi olla läsnä ratkaistaessa kysymystä anonyymien todistelun sallimisesta, mietinnössä on ehdotettu julkisen asiamiehen järjestelmää, joka valvoisi epäillyn oikeusturvaa asian käsittelyssä, jos epäilty tai vastaaja ei itse ole esittänyt vaatimusta anonyymistä todistelusta. Ilmeisesti julkinen asiamies olisi asianajaja tai julkinen oikeusavustaja, joka määrättäisiin tehtävään suostumuksensa perusteella. Vaikka ehdotetussa ROL 5:11 c §:ssä säädetään, että tuomioistuimen olisi annettava julkiselle asiamiehelle tieto hakemuksen ja sen liitteiden sisällöstä, epäselvää on, mitä tietoja julkisella asiamiehellä voisi tosiasiaassa olla käsiteltävästä asiasta ja kuinka hän voisi tällöin valvoa vastaajan oikeusturvaa, jos hakemus perustuu yksinomaan hakijan esittämiin seikkoihin.

Käytännössä samaan rikollisryhmään epäillyn kanssa kuuluvat henkilöt olisivat peitepoliisien ja satunnaisten silminnäkijätodistajien ohella merkittävien

ryhmä, joilla olisi tarve hakea anonymiteettiä. Lisäksi mietinnössä esitetään, että asianomistajaan, jolla ei ole asiassa vaatimuksia sekä eräisiin rikoskumppanin kaltaisissa asemissa oleviin henkilöihin sovellettaisiin todistajia koskevia säännöksiä ja siten tällaisia henkilöitä voitaisiin kuulla anonymisti. Anonymiteetistä ei välttämättä olisi tällaisten henkilöiden kohdalla juuri hyötyä, sillä todistajan henkilöllisyys olisi usein jo joka tapauksessa tiedossa tai se olisi arvattavissa todistajan kertomuksen sisällön perusteella. Toisaalta tällaisilla henkilöillä voisi olla myös motiivi muuttaa kertomustaan esimerkiksi henkilöllisyyden paljastumisen pelossa, jolloin todistajankertomuksella ei juuri olisi näyttöarvoa.

Lausunnon ovat valmistelleet kärjätuomari Seppo Isometsä ja kärjänotaarit Aleksi Rantanen sekä Marja Savolainen.

Hannu Lindgren
Laamanni